

กฎบัตรอิโคโมสไทย

ว่าด้วยการอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

บทนำ

ประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานนับเนื่องมาแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ย้อนหลังไปหลายหมื่นปีมาแล้ว มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฎหลักฐานมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ล้วนค่าจุน จรรโลงสังคมไทยให้พัฒนาอย่างมั่นคงมาจนปัจจุบัน

มรดกวัฒนธรรมของไทยมีความหลากหลาย สร้างสรรขึ้นมาบนพื้นฐานความเชื่อ ศาสนา และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานกลมกลืน แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ ซึ่งคนในชาติต้องร่วมกันรับผิดชอบในการปกป้อง คุ้มครอง อนุรักษ์ สืบทอด มรดกวัฒนธรรมของชาติเหล่านี้ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้สู่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

แต่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีของโลกปัจจุบัน ทำให้มรดกวัฒนธรรมของชาติอยู่ในสถานะเสี่ยงต่อการถูกทำลายทั้งในด้านกายภาพ และคุณค่า ที่ผ่านมามีคนทั่วไปเข้าใจว่างานด้านการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องของราชการ ได้แก่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีสถาบันการศึกษาและกลุ่มผู้สนใจ เข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะในบางเรื่อง แต่ก็ยังไม่สามารถอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมได้ครอบคลุมทั้งหมด อีกทั้งยังไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะเป็แรงจูงใจให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมรดกศิลปวัฒนธรรมได้ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจัง

อิโคโมสไทยเป็นตัวแทนประเทศไทย ในสภากาโบราณสถานระหว่างประเทศ(ICOMOS) ซึ่งเป็นองค์การอิสระที่ดำเนินงานด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงจัดทำกฎบัตรอิโคโมสไทยว่าด้วยการอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องขึ้น สำหรับหน่วยงานของรัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ประชาชนชาวไทย ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้เป็นกรอบแนวทางมาตรฐานในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติร่วมกัน

หมวดที่ ๑ หลักการและเหตุผล

- ๑.๑ การอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเป็นเรื่องของทุกคนในชาติ จึงต้องคำนึงถึงหลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับจารีต ประเพณี วัฒนธรรม เอกลักษณ์ และกฎหมายของประเทศไทย
- ๑.๒ กฎบัตรอิโคโมสไทยเป็นหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้หน่วยงาน หรือส่วนที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของมรดกวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยให้ความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- ๑.๓ กฎบัตรอิโคโมสไทยว่าด้วยการอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง มีเนื้อหาครอบคลุมมรดกวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และมรดกวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

หมวดที่ ๒ คำจำกัดความ

โดยวัตถุประสงค์ของกฎบัตรฉบับนี้

๒.๑ การอนุรักษ์ (Conservation)

หมายถึง ทุกวิธีการของการดูแลรักษาโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรม ด้วยเป้าหมายที่จะรักษาไว้ซึ่งความสำคัญทางวัฒนธรรม สามารถรวมความถึงการสืบทอด หรือประยุกต์ปรับเปลี่ยนการใช้สอย การรักษาไว้ซึ่งความทรงจำ และความหมาย การบำรุงรักษา การสงวนรักษา การบูรณะ การปฏิสังขรณ์ และการประยุกต์การใช้สอย อาจจะเป็นการใช้วิธีการหนึ่งวิธีการใด หรือใช้หลายวิธีร่วมกัน

๒.๒ ความสำคัญทางวัฒนธรรม (Cultural significance)

คือ คุณค่าทางสุนทรียภาพ ทางประวัติศาสตร์ ทางวิชาการ หรือทางสังคม เพื่ออดีต ปัจจุบันและอนาคต ความสำคัญทางวัฒนธรรมนี้สืบได้จากตัวโบราณสถานเอง หรือด้วยพิสัยสัมผัสการตกแต่ง การใช้สอย ความทรงจำ สถานที่ และวัตถุที่เกี่ยวข้อง

๒.๓ การบริหารจัดการทางวัฒนธรรม (Cultural Management)

หมายถึง กระบวนการคุ้มครองและการจัดการองค์ประกอบที่หลากหลายของมรดกวัฒนธรรม ให้ดำรงคุณค่าไว้เพื่อสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความตระหนักในความสำคัญทางวัฒนธรรม โดยมีการคำนึงถึงความสอดคล้องกับสังคมปัจจุบันที่มีการขยายตัวของจำนวนประชากรและความจำเป็นที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้มีความสมดุลกับสภาพที่เป็นอยู่

๒.๔ โบราณสถาน (Monuments and Sites)

หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ทั้งที่เป็นสิ่งก่อสร้าง และ แหล่ง ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทางวิชาการหรือทางสังคม และให้หมายรวมถึง ศิลปวัตถุที่ติดตั้งประจำที่บอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วย

๒.๕ มรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

หมายถึง ทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมซึ่งตกทอดมาจากคนรุ่นก่อน อันเป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นผลผลิตที่เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้น คัดเลือก ปรับปรุง สร้างสรรค์ของบรรพชนที่ยึดถือ เรียนรู้ หรือสืบทอดปฏิบัติกันมาจนถึงในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนเข้าถึงและรับรู้ได้ ประกอบด้วยมรดกวัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นรูปธรรม (Tangible Heritage) เช่น โบราณสถาน และมรดกวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Heritage) เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความทรงจำ เอกลักษณ์ ตลอดจน การแต่งกาย อาหาร และการละเล่น

๒.๖ มรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง (Related Cultural Heritage)

มรดกวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Heritage)

หมายถึง พฤติกรรมการปฏิบัติ ความเป็นตัวแทน การแสดงออก ตลอดจนภูมิปัญญาและทักษะ ซึ่งชุมชนหรือกลุ่มทางสังคมยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมของตน และมีความผูกพันเชื่อมโยงกับคุณค่าของโบราณสถาน หรือช่วยส่งเสริมในสิ่งที่เป็นโยบายนี้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน

สภาพโดยรอบ (Setting)

หมายถึง สภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดและแผ่ขยายออกไป ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นส่วนสนับสนุนความสำคัญและลักษณะเฉพาะของมรดกนั้นๆ ทั้งด้านกายภาพ ทัศนียภาพ และรูปแบบวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมอื่นๆ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)

หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและโดยมนุษย์ร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานที่ผ่านช่วงเวลา ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพและ/หรือสิ่งที่เป็นอยู่ของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมไปถึงแรงผลักดันทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ทั้งจากภายนอกและภายใน ความหลากหลายของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ชาติและธรรมชาติ ที่หล่อหลอมเป็นมรดกภูมิทัศน์วัฒนธรรม มักจะสะท้อนเทคนิคเฉพาะของการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน ตามคุณลักษณะและข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มนุษย์ตั้งถิ่นฐานอยู่ และความสัมพันธ์ของจิตวิญญาณกับธรรมชาติ

หมวดที่ ๓ คุณค่าและการประเมินคุณค่า

- ๓.๑ โบราณสถานเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ดังนั้นการประเมินคุณค่าโบราณสถานจึงเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญ และนำมาใช้พิจารณาเลือกใช้วิธีการในการอนุรักษ์และบริหารจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือสังคม
- ๓.๒ ในการอนุรักษ์โบราณสถานต้องพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่นด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปกรรม ด้านสังคม เป็นต้น เพื่อวางแผนรักษาคุณค่าความสำคัญที่เด่นที่สุดเอาไว้ แต่ต้องคำนึงถึงคุณค่าความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วยตามความเหมาะสม

หมวดที่ ๔ การปกป้องคุ้มครอง

- ๔.๑ โบราณสถานได้รับการปกป้องคุ้มครองโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ผู้ใดจะบุกรุก ทำลายหรือทำให้เสื่อมค่าแห่งโบราณสถานนั้นมิได้ โบราณสถานหากประเมินคุณค่าแล้วมีความสำคัญระดับชาติควรจะให้กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา

- ๔.๒ โบราณสถานเป็นหลักฐานที่แสดงถึงประวัติความเป็นมา และความเจริญรุ่งเรืองของพื้นที่ จึงเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนในการที่จะปกป้องคุ้มครองให้คงอยู่สืบไป จึงเสนอให้หน่วยงานระดับกระทรวง ทบวง กรม ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ตราหรือปรับปรุงกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องให้เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย เช่นกฎหมายเกี่ยวกับการผังเมือง กฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมอาคาร เป็นต้น
- ๔.๓ โบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเป็นสมบัติของประชาชนทุกคนในชาติ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการปกป้องคุ้มครองให้คงอยู่ โดยหน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนมีหน้าที่สร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกรับผิดชอบ ตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนให้มีเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในทุกพื้นที่ เพื่อเฝ้าระวังติดตาม ตรวจสอบมิให้มีการบุกรุก ทำลาย หรือทำให้เสื่อมค่าต่อมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติ
- ๔.๔ โบราณสถานประเภทแหล่งโบราณคดี ที่ยังมีได้มีการขุดค้นศึกษา ให้ถือว่ามีความสำคัญระดับชาติ ควรจัดให้มีมาตรการในการปกป้องคุ้มครองอย่างเคร่งครัด จนกว่าจะมีการขุดค้นศึกษา และประเมินคุณค่า

หมวดที่ ๕ การบริหารจัดการ

- ๕.๑ การกระทำใด ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพต่อโบราณสถาน และมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ต้องทำหลักฐานแสดงไว้ให้ปรากฏ เช่นบันทึกเป็นเอกสาร รูปถ่าย เขียนแบบ หุ่นจำลอง ฯลฯ
- ๕.๒ โบราณสถาน โบราณวัตถุ จิตรกรรม ประติมากรรม ที่มีคุณค่าความสำคัญยอดเยี่ยม และหาได้ยาก ต้องดำเนินการอนุรักษ์โดยไม่มี การแก้ไข เพื่อรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ไว้ ได้แก่รูปแบบ วัสดุ ฝีมือช่าง และสภาพโดยรวม ดังนั้นควรจะต้องเลือกอนุรักษ์ด้วยวิธีป้องกันการเสื่อมสภาพ วิธีการสงวนรักษา วิธีการเสริมความมั่นคงแข็งแรงเท่านั้น
- ๕.๓ โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มี การแก้ไข เปลี่ยนแปลงลักษณะ สี และทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป
- ๕.๔ จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์โบราณสถานคือการใช้ประโยชน์ และการรักษาโบราณสถานไว้ ณ บริเวณที่ค้นพบ อย่างยั่งยืนและเหมาะสม การเคลื่อนย้ายโบราณสถาน หรือชิ้นส่วนของโบราณสถานไปยังที่ตั้งใหม่ ถือเป็น การฝ่าฝืนหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน ยกเว้นพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วเห็นว่าเป็นวิธีการสุดท้ายในการป้องกันการชำรุดเสียหาย หรือการถูกรบกวน แต่จะต้องนำโบราณสถาน หรือ

ขึ้นส่วนของโบราณสถานนั้นมารักษาไว้ในสถานที่ปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย โดยต้องจำลองแบบขึ้นส่วนของโบราณสถานที่ถูกย้ายมาไปประกอบไว้ที่โบราณสถานนั้นแทน

- ๕.๕ การบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอและการใช้สอยอย่างต่อเนื่องคือการอนุรักษ์ขั้นพื้นฐานของมรดกวัฒนธรรมที่ดีที่สุด
- ๕.๖ โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานานเท่าไร การอนุรักษ์ใหม่ที่จะทำนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุดเป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้
- ๕.๗ ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานที่ยังไม่มีการคุกคาม จะต้องไม่ทำลายหลักฐานมากไปกว่าความจำเป็นเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายทางวิชาการควรหลีกเลี่ยงส่วนที่ไม่มีการรบกวนไว้เพื่อการวิจัยต่อไปในอนาคต การขุดค้นอย่างเต็มพื้นที่ควรดำเนินการตามแผนงานที่ผ่านการไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน ภายหลังจากประเมินความสำคัญของแหล่งเป็นอย่างดีแล้ว
- ๕.๘ โบราณสถานที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่อย่างต่อเนื่อง อาจจะทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้าง หรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสมในการใช้งาน ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องสร้างให้เหมือนของเดิมทีเดียว แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นใหม่นั้นจะต้องกลมกลืน และไม่ทำลายโบราณสถานนั้นให้ด้อยค่าลงไป
- ๕.๙ การอนุรักษ์โบราณสถานโดยวิธีการปฏิสังขรณ์เพื่อประโยชน์ในการอธิบายสื่อความหมายนั้น ควรเป็นไปตามข้อมูลหลักฐานที่ผ่านการศึกษาวเคราะห์ตีความอย่างมีเหตุผล และเป็นที่ยอมรับ โดยให้คำนึงถึงการที่จะสามารถปรับเปลี่ยน แก้ไขได้ในอนาคต ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงการรบกวนหลักฐานดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ ไม่ควรก่อสร้างทับลงบนซากโบราณเลยทันที และควรให้สังเกตได้ถึงความแตกต่างจากซากเดิม
- ๕.๑๐ มรดกวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมถือเป็นส่วนหนึ่ง ที่สร้างคุณค่าและความหมายให้กับลักษณะที่เป็นรูปธรรมของโบราณสถาน จึงจะต้องพิจารณาร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวและคิดถึงมาตรการในการอนุรักษ์ไว้ด้วย

เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย

- ๕.๑๑ การศึกษาวิจัยเป็นกระบวนการที่จะต้องดำเนินการในทุกขั้นตอนของการอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจโบราณสถานให้ถ่องแท้ และกว้างขวาง ดังนั้นงานอนุรักษ์โบราณสถานเป็นงานในลักษณะสหวิชาการ ที่จะต้องบูรณาการมาตรฐานทางวิชาการของทุกวิชาชีพที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับโบราณสถานนั้น

เกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บท

- ๕.๑๒ การอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องใด ๆ ควรจะดำเนินการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยรอบด้าน เพื่อจัดทำแผนแม่บทไว้เป็นกรอบและแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์ โดยแผนแม่บทควรมีสาระประกอบด้วยวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทางและวิธีการอนุรักษ์ ตลอดจนกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบที่ชัดเจน มีแผนงานเกี่ยวกับงานโบราณคดีประวัติศาสตร์ งานบูรณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน การสื่อความหมาย การให้การศึกษา การงบประมาณ การบริหารจัดการ ฯลฯ ทั้งนี้แผนแม่บทที่ดีควรมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเมือง หรือท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นข้อกำหนดใช้ทางกระบวนการทางกฎหมายแล้ว และให้มีการทบทวนแผนแม่บทการอนุรักษ์เป็นครั้งคราวเพื่อประเมินประสิทธิภาพในการทำงาน
- ๕.๑๓ แผนปฏิบัติการต้องมีความชัดเจน และเป็นไปได้ ทั้งนี้ต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันก่อนลงมือปฏิบัติจริง

เกี่ยวกับมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น

- ๕.๑๔ การอนุรักษ์มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นต้องคำนึงถึงการพัฒนา ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาของชุมชน โดยงานร่วมสมัยที่ต่อเติมบนสิ่งก่อสร้างหรือในบริเวณชุมชนพื้นถิ่นควรเคารพคุณค่าทางวัฒนธรรมและลักษณะตามแบบดั้งเดิมที่ผสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ แนวทางในการปฏิบัติประกอบด้วย การวิจัยบันทึกจัดเก็บข้อมูล ส่งเสริมให้มีการสืบสานระบบการก่อสร้างและทักษะฝีมือช่างพื้นถิ่นในทุกระดับ อาจใช้วัสดุใหม่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงการแสดงออกของภาพลักษณ์ ผิวสัมผัส รูปทรง ไปจากโครงสร้างและวัสดุของเดิมที่สืบเนื่องมา

เกี่ยวกับย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์

- ๕.๑๕ การอนุรักษ์โบราณสถานประเภทย่าน ชุมชนและเมืองประวัติศาสตร์ มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมสมัย โดยยึดหลักให้มีความกลมกลืนเข้ากันได้ และต้องเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และการวางผังเมืองในทุกระดับ
- ๕.๑๖ การอนุรักษ์โบราณสถานประเภทย่าน ชุมชนและเมืองประวัติศาสตร์จะต้องคำนึงถึงความดั้งเดิมของคุณลักษณะต่างๆ ประกอบด้วย รูปแบบแผนผังของเมือง การแบ่งพื้นที่ดิน และโครงข่ายการคมนาคม ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งก่อสร้าง พื้นที่โล่ง และพื้นที่สีเขียวทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น รูปลักษณะของสิ่งก่อสร้าง และการใช้สอยเดิมที่มีความหลากหลาย โดยไม่ละเลยการตรวจสอบด้านโบราณคดีเพื่อเป็นความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่าน ชุมชนและเมืองประวัติศาสตร์

เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี และแหล่งประวัติศาสตร์

- ๕.๑๗ การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีนั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า
- ๕.๑๘ ในโครงการพัฒนาใด ๆ ให้ถือเป็นหน้าที่ของผู้ลงทุนที่จะต้องจัดให้มีการศึกษาถึงผลกระทบที่จะมีต่อโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี โดยแผนพัฒนาจะต้องเป็นไปในแนวทางที่จะลดผลกระทบต่อโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีให้น้อยที่สุด ในกรณีที่มีความจำเป็นที่จะต้องรื้อถอน รบกวอน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี จะต้องมีการสำรวจขุดค้น เก็บข้อมูลทางโบราณคดีอย่างเต็มรูปแบบและจัดทำเป็นรายงานไว้้อย่างเรียบร้อยก่อนดำเนินการพัฒนา

เกี่ยวกับภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ สภาพโดยรอบและภูมิทัศน์วัฒนธรรม

- ๕.๑๙ เนื่องจากภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เป็นโบราณสถานที่ประกอบด้วยพืชพันธุ์ที่มีชีวิต การบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่องมีความสำคัญอย่างยิ่ง ควรสงวนรักษาสภาพไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงด้วยการปลูกทดแทนโดยทันทีเมื่อจำเป็น และวางแผนการดูแลในระยะยาวไว้ ในการฟื้นฟูปฏิสังขรณ์จะต้องมีการศึกษาวิจัยเบื้องต้นจากหลักฐานที่ยังหลงเหลืออยู่ จากการตรวจสอบทางโบราณคดี หรือจากเอกสารหลักฐานที่เชื่อถือได้ โดยผ่านการตรวจสอบรับรองผลจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว และเคารพต่อพัฒนาการในลำดับต่างๆที่ต่อเนื่องมาของแหล่งนั้นๆ การปฏิสังขรณ์อาจดำเนินการเฉพาะในบางส่วนที่อยู่ใกล้เคียงกับอาคารโบราณในพื้นที่เพื่อเผยให้เห็นความตั้งใจของการออกแบบที่สัมพันธ์กันของภูมิทัศน์และสิ่งก่อสร้างนั้น
- ๕.๒๐ การอนุรักษ์โบราณสถานใดๆก็ตามจะต้องคำนึงถึงสภาพโดยรอบ และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบสำคัญที่มีผลต่อการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงในคุณค่า และลักษณะเฉพาะของโบราณสถาน
- ๕.๒๑ การอนุรักษ์สภาพโดยรอบ และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ควรดำเนินการตั้งแต่การจัดให้มีระเบียบกฎหมายเฉพาะ มีแผนการอนุรักษ์ แผนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดเขตกันชนรอบบริเวณมรดกวัฒนธรรม หรือมาตรการอื่น ๆ เพื่อรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม และลักษณะเฉพาะของมรดกวัฒนธรรมนั้น ตลอดจนการควบคุมผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาพื้นที่

หมวดที่ ๖ องค์ความรู้ การสื่อความหมาย และการนำเสนอ

- ๖.๑ การรวบรวมองค์ความรู้เพื่อสื่อความหมาย ควรได้รับความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ และแหล่งข้อมูลดังกล่าว ต้องเป็นข้อมูลที่มีคุณภาพ มีความถูกต้อง ได้รับการตรวจสอบและรับรอง ในแง่วิชาการจากผู้รู้แล้ว

- ๖.๒ สนับสนุนให้มีการรวบรวม เรียบเรียงองค์ความรู้เดิม อย่างมีระบบ ในลักษณะการจัดทำฐานข้อมูล การศึกษา การวิจัย โดยให้มีการเชื่อมโยงข้อมูลอย่างเป็นระบบ และมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ
- ๖.๓ มีมาตรการการรักษา คุ้มครอง องค์ความรู้ และกลไกที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ พร้อมมีมาตรการในการให้รางวัล ยกย่องเชิดชู
- ๖.๔ ส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัย ฝึกอบรม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้มีเวทีสาธารณะ ในการสัมมนา อภิปราย เพื่อสื่อความหมายและนำเสนอ
- ๖.๕ ผลักดันให้โบราณสถานทุกแห่งมีการสื่อความหมายและนำเสนอ โดยให้ถือเป็นกระบวนการหนึ่งใน การอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง
- ๖.๖ ให้มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเฉพาะของการอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

หมวดที่ ๗ การมีส่วนร่วม

- ๗.๑ ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้สร้าง ผู้ใช้ประโยชน์ ผู้บำรุงรักษา ผู้สืบทอด เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบ หรือมีส่วนได้ ส่วนเสียโดยตรง จึงมีสิทธิ และหน้าที่ ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถาน และมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องตลอดกระบวนการ
- ๗.๒ โบราณสถานและมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องสร้างขึ้นด้วยความเชื่อ ศรัทธา ของชุมชน หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเฉพาะ การอนุรักษ์และพัฒนาต้องเคารพในภูมิปัญญาและความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านั้น บนหลักการมีส่วนร่วม
- ๗.๓ ความสำเร็จของการอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องขึ้นอยู่กับ การเข้ามามีส่วนร่วม และให้การสนับสนุนของผู้ที่อาศัยในพื้นที่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งความพร้อมที่จะรับดูแลบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่องสืบไป จึงควรจัดให้มีแผนงานเผยแพร่ข้อมูลแก่ประชาชนในพื้นที่ และมาตรการช่วยเหลือทางการเงินในการอนุรักษ์และพัฒนา
- ๗.๔ รัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบต้องสำนึกในสิทธิของชุมชนในอันที่จะดำรงไว้ซึ่งประเพณีที่สืบทอดกันมาของตน และปกป้องประเพณีเหล่านี้โดยผ่านทางกฎหมายที่มีอยู่ โดยวิธีการบริหารจัดการการเงิน และส่งมอบให้กับคนรุ่นต่อไปในอนาคต

ภาคผนวก คำจำกัดความ

๑. ประเภทของโบราณสถาน

๑.๑ **สิ่งก่อสร้างเดี่ยว (Buildings)** หมายถึง งานสถาปัตยกรรมที่เป็นสิ่งก่อสร้างโดด ๑ หลังรวมถึงที่ตั้งองค์ประกอบศิลปกรรม โครงสร้าง และอุปกรณ์ที่ติดกับที่ ที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคม หรือชาติพันธุ์วิทยา

๑.๒ **กลุ่มของสิ่งก่อสร้าง (Groups of Buildings)** หมายถึง สิ่งก่อสร้างเดี่ยวหลายหลังที่มีส่วนเชื่อมต่อกัน หรือที่ตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มรวมทั้งบริเวณทั้งหมดที่ล้อมรอบอยู่ ประกอบด้วย ลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีเนื้อหาเดียวกัน เกี่ยวเนื่องกัน ตำแหน่งที่ตั้งในพื้นที่นำมาซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคม หรือชาติพันธุ์วิทยา

๑.๓ **มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น (Built Vernacular Heritage)** หมายถึง สิ่งก่อสร้างซึ่งเป็นที่ใช้สอยร่วมกันของชุมชน มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นหรือภูมิภาคที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น มีความเชื่อมโยงกันได้ของรูปแบบ รูปทรงและรูปลักษณะ หรือการใช้สอยกับประเภทต่างๆของอาคารประเภทนั้น มีความเชี่ยวชาญในการออกแบบและการก่อสร้างซึ่งได้รับถ่ายทอดกันมาอย่างไม่เป็นทางการ มีการตอบสนองต่อข้อกำหนด ทางด้านการใช้สอยทางสังคมและทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ หรือ มีการประยุกต์ใช้ระบบการก่อสร้างและงานฝีมือแบบดั้งเดิมอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๔ **ย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์ (Historic Area, Community, and Town)** หมายถึง ย่านหรือเมืองที่ประกอบด้วย โบราณสถาน ร่องรอยหลักฐานของเมือง เช่น พื้นที่คูเมือง กำแพงเมือง หรือพื้นที่ตั้งสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะกลมกลืนกัน มีความเก่าแก่ต่อเนื่องมาแต่อดีตจนถึงช่วงเวลาหนึ่ง และมีเรื่องราวสืบต่อกันมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และพัฒนาการของสังคมในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งจะครอบคลุมพื้นที่และขอบเขตกว้างกว่ากลุ่มของสิ่งก่อสร้าง

๑.๕ **แหล่งโบราณคดี (Archaeological Sites)** หมายถึง บริเวณหรือแหล่งทั้งที่อยู่บนดิน ใต้ดิน และใต้น้ำ ที่พบหลักฐานผลงานที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ หรือที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์กับธรรมชาติร่วมกัน อันมีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปะ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา รวมถึงซากของสิ่งก่อสร้างที่ยังไม่ปรากฏข้อมูลชัดเจน เนื่องจากยังมิได้มีการขุดค้น ขุดแต่ง หรือได้ถูกทำลายไป ตลอดจนผลงานทางประติมากรรม จิตรกรรม จารึกบนแผ่นหินธรรมชาติติดที่ เช่น ถ้ำ เพิงผา ที่มนุษย์เข้าไปอยู่อาศัยแล้วประกอบกิจกรรมใด ๆ จำแนกเป็น

๑.๕.๑ แหล่งโบราณคดีที่ขุดค้นแล้ว

๑.๕.๒ แหล่งโบราณคดีที่ยังไม่ได้ขุดค้น

๑.๕.๓ แหล่งศิลปปะถ้ำ

๑.๖ แหล่งประวัติศาสตร์ (Historic Sites) หมายถึง บริเวณหรือแหล่งที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับการกล่าวอ้างถึง ในหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นภาพหรือเป็นพจน์ มีผลให้มีคุณค่าทางด้าน ประวัติศาสตร์ สังคม หรือชาติพันธุ์วิทยา

๑.๗ ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ (Historic Landscape) หมายถึง โบราณสถานที่เป็นองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม ได้แก่ สวน ที่โล่ง ฝืนน้ำและพืชพันธุ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะในมุมมองด้าน ประวัติศาสตร์หรือศิลปะ มักประกอบด้วยพันธุ์ไม้มาแต่ดั้งเดิมจึงถือว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งหมายความว่าสามารถที่จะเสื่อมสลายและฟื้นฟูขึ้นใหม่ได้ รูปลักษณะของภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์สะท้อนถึงความ สมดุลอย่างยั่งยืนระหว่างวัฏจักรแห่งฤดูกาลกับการเจริญเติบโตและเสื่อมสลายของธรรมชาติ และ ความปรารถนาของศิลปินและช่างฝีมือในอันที่จะรักษาสภาพเดิมของภูมิทัศน์ให้คงไว้ตลอดไป ทั้งนี้ สามารถใช้เรียกได้ทั้งสวนขนาดเล็กและสวนสาธารณะขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็แหล่งที่มีระเบียบแบบแผนหรือเป็นสภาพภูมิทัศน์แบบธรรมชาติ ตลอดจนผลงานการออกแบบพื้นที่เปิดโล่งในลักษณะอื่นๆ ด้วย

๒. วิธีการอนุรักษ์ (Conservation Methods)

การอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งนั้นอาจมีวิธีการในระดับต่าง ๆ กัน แล้วแต่สถานการณ์และปัจจัยอื่น ๆ ในแต่ละกรณี โดยอาจจะใช้วิธีการใด วิธีหนึ่ง หรือหลายวิธีร่วมกัน ดังนี้

๒.๑ การป้องกันการเสื่อมสภาพ (Prevention Of Deterioration) เป็นการป้องกันโดยการควบคุมสภาพแวดล้อม เพื่อป้องกันการผุพังและความเสียหายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการควบคุมความชื้น อุณหภูมิ แสงสว่าง การป้องกันไฟ อีกทั้งการลดมลภาวะอันจะมีผลกระทบต่อโบราณสถานเสื่อมสภาพ

๒.๒ การสงวนรักษา (Preservation) ได้แก่ การดูแลรักษาให้สิ่งก่อสร้างของโบราณสถานคงอยู่ในสภาพที่ปรากฏอยู่และชะลอการเสื่อมสภาพที่อาจจะเกิดขึ้น ป้องกันมิให้เสียหายต่อไป โดยอาจมีกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

๒.๓ การเสริมความมั่นคงแข็งแรง (Consolidation) เป็นการเสริมทางกายภาพ หรือใช้วัสดุเชื่อมหรือช่วยค้ำยัน เสริมเข้าไปในเนื้อวัสดุเพื่อทำให้แน่ใจว่ามีความมั่นคงมีโครงสร้างที่แข็งแรงต่อไปหรือเป็นการดำเนินการเฉพาะหน้า รอการดำเนินการในระดับอื่น ๆ ต่อไป ในกรณีที่โบราณสถานมีสภาพชำรุดทรุดโทรมจนอาจจะเป็นอันตราย

๒.๔ การจำลองแบบ (Reproduction) เป็นการลอกเลียนแบบงานศิลปะส่วนตกแต่งหรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรมของโบราณสถานที่มีคุณค่า และถูกรบกวนหรือคุกคามให้เสื่อมสภาพที่จำเป็นจะต้องเคลื่อนย้ายไปไว้ในที่ที่มีการควบคุมให้ปลอดภัยจากปัจจัยที่ทำให้เกิดความเสื่อมสภาพ เช่น ในพิพิธภัณฑ์ แล้วนำแบบจำลองนี้มาใช้แทนที่ เพื่อรักษาเอกภาพของสถานที่เดิมไว้

๒.๕ การบูรณะ (Restoration) เป็นการซ่อมแซมโบราณสถานเพื่อฟื้นฟูแนวความคิด หรือลักษณะเดิมของโบราณสถานนั้น ๆ ที่ค้ำจนถึงวัสดุดั้งเดิม หลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานอื่น ๆ ในกรณีที่ต้องสร้างเสริมส่วนที่ขาดหายไป ต้องทำให้กลมกลืนกับของเดิม ในขณะเดียวกันก็ต้องแสดงถึงความแตกต่างแยกจากวัสดุเดิมได้

๒.๖ การปฏิสังขรณ์(Reconstruction) เป็นการนำโบราณสถานกลับไปสู่สภาพเดิมให้ใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการก่อสร้างขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานความถูกต้อง และความเป็นจริงของหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีไม่บิดเบือนลักษณะดั้งเดิม ไม่ว่าจะใช้วัสดุดั้งเดิมหรือวัสดุใหม่

๒.๗ การประกอบคืนสภาพ (Anastylosis) เป็นการสร้างขึ้นมาใหม่ โดยใช้วัสดุดั้งเดิมของโบราณสถานนำมาประกอบใหม่ ณ ตำแหน่งเดิม ด้วยวิธีการก่อสร้างแบบเดิม หากเป็นการย้ายไปยังที่ตั้งใหม่ เรียกรายการย้ายสิ่งก่อสร้างของโบราณสถาน (Relocation)

๒.๘ การประยุกต์การใช้สอย (Rehabilitation/Renovation) เป็นการปรับโบราณสถาน เพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่เหมาะสม จากพื้นฐานแนวคิดที่ว่า วิธีการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่ดีที่สุด คือ การยังคงใช้ประโยชน์จากอาคารนั้นอยู่ โดยประโยชน์ใช้สอยใหม่จะไม่เปลี่ยนแปลง องค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่า แต่หากมีการเปลี่ยนแปลงก็สามารถแก้ไขกลับคืนสภาพเดิมได้ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบน้อยที่สุด

๓. การปกป้องคุ้มครอง (Protection)

ได้แก่ การเฝ้าระวังดูแลโบราณสถานมิให้มีการบุกรุกทำลาย หรือเสื่อมสภาพโดยปัจจัยอื่น ๆ เช่น การจัดยามรักษาการณ์ หรือ การแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อมีเหตุอันจะเป็นอันตรายต่อโบราณสถาน รวมทั้งการดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน และนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมโบราณสถาน และควบคุมมิให้เกิดกิจกรรมที่ขัดต่อกฎหมายขึ้นในเขตโบราณสถานด้วย

๔. การขึ้นทะเบียน การขึ้นบัญชีโบราณสถาน (Registration, Listing)

การขึ้นทะเบียนโบราณสถานเป็นมาตรการคุ้มครองโบราณสถานโดยกรมศิลปากรเป็นผู้ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา โดยอาศัยความตามมาตราที่ ๗ แห่ง พรบ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕

ส่วนการขึ้นบัญชีโบราณสถาน คือการจัดทำรายการโบราณสถาน ตามคำนิยามโบราณสถาน ทั้งที่ประกาศขึ้นทะเบียนแล้ว และที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน

ทั้งการขึ้นทะเบียน และการขึ้นบัญชีโบราณสถาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การรับรองว่าสถานที่ก่อสร้างหรือสิ่งก่อสร้างนั้นมีความสำคัญ มีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

๕. การจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน (Ranking)

เป็นมาตรการในการประเมินคุณค่าและศักยภาพในการอนุรักษ์ของโบราณสถานโดยจำแนกเป็นระดับและประเภทต่างๆ ตามคุณค่าลักษณะเด่นในด้านต่างๆ บัจจัย และความต้องการในการดูแลรักษาที่โบราณสถานแต่ละแห่งมีแตกต่างกัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการขึ้นทะเบียนหรือบัญชีโบราณสถาน การกำหนดนโยบาย วางแผนดำเนินการ และการปฏิบัติกรอนุรักษ์โบราณสถาน

๖. การบำรุงรักษา (Maintenance)

คือ งานระวางรักษาที่กระทำอย่างต่อเนื่อง ต่อโบราณสถาน เพื่อหยุดหรือบรรเทาเหตุแห่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โดยไม่มีการดำเนินการที่มีผลให้ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อาจเป็นการดำเนินงานเพื่อรอกการอนุรักษ์ที่เหมาะสมในลำดับต่อไป เช่น การรักษาความสะอาดตากถางวัชพืช การกำจัดสิ่งกีดขวาง ดูแลรักษาสภาพแวดล้อม การซ่อมแซมเบื้องต้น การค้ายัน

๗. การสื่อความหมาย(Interpretation)

หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่มีเจตนาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ของสาธารณชนและเสริมสร้างความเข้าใจต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้รวมถึงสิ่งพิมพ์ทางวิชาการและทั่วไป การบรรยายสาธารณะ อุปกรณ์ที่ติดตั้งในแหล่ง โปรแกรมการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กิจกรรมชุมชน และการศึกษาค้นคว้า การฝึกอบรม และการประเมินกระบวนการสื่อความหมายนั้นๆ